

SISEMINISTEERIUM

UMA Loomekoda kontseptsiooni koostamine

Tellijä: Võru Instituut

Täitja: Krames Konsultatsioonid OÜ

VÕRU 2014

Sissejuhatuseks

Antud töö eesmärk on viia läbi võimaliku loome-ettevõtluse keskuse toimimise analüüs, esmase kontseptsiooni koostamine ja kootööpartnerite huvide-vajaduste-võimaluste täpsustamine. Tuginedes Vana-Võromaa rikkalikule kultuuripärandile ja traditsioonidele, aitab selline keskus luua piirkonda uusi töökohti, anda piirkonna ettevõtete toodangule/teenustele enam lisandväärtust ja suurendada eksporti.

Uma Loomekoja kontseptsiooni koostamisel on idee arendamise faasis osutunud kõige keerukamaks asukoha küsimus. Esmalt oli plaanis rajada Uma Loomekoda endise nn Soo kooli (Kreutzwaldi tn 109 Võru) ruumidesse ja sealsele krundile, kuid maja ehituslik olukord osutus kehvemaks kui eeldatud ning selle aasta (2014) novembri kuus tegi Võru linn põhimõttelise otsuse ehitada pigem uus hoone asukohaga kesklinnas Vee tänaval. Sellest tulenevalt on, küll mitte olulisel määral, kuid siiski, muutunud ka kontseptsioon, millele lisandub külastuskeskuse aspekt ning arvestama peab enam ka turistidele suunatud tegevustega.

Seoses asukoha muutusega kaasnes vajadus ka detailplaneeringu uuendamise järele ja projekteerima tuleb hakata uut maja. Seetõttu jäävad projektiarenduse teise faasi täpsem sihtrühma uuring, ruumilahendused, maja suurus ja täpsemad taotlemisvõimaluste kirjeldused.

Keskuse põhifunktsioonid jääksid siiski samaks – seal oleks võimalik siduda piirkondlikul omapäral põhinevaid toiduettevõtteid, käsitöö ettevõtmisi, erinevaid meistrikodasid ning kujundada kohalikke tooteid tutvustavad müügipinnad.

UMA Loomekojal on kolm tegevusharu: loomemajandusettevõtete inkubatsioon, piirkondliku traditsioonilise toidukultuuri hoidmine ning arendamine ja kohaliku toodangu esitlemine, tutvustamine ja müümine keskuse müügisaalis. Neid kolme tegevussuunda toetatakse erinevate nõustamiste, koolituste, seminaride, õpituba jne korraldamise kaudu.

Perioodil aprill-detsember on toimunud 5 nõupidamist ja 1 õppereis Rāpinasse ning Tartusse tutvumaks sealsete loomemajanduskeskustega.

Antud kontseptsiooni loomise kõige olulisemaks edulooks võib pidada seda, et Võru linnavalitsus on nõupidamiste ja õppereiside käigus jõudnud veendumusele, et Uma Loomekoda on vajalik ning alustanud konkreetsete ettevalmistavate tegevustega – uuendatakse detailplaneeringut ning järgmise aasta eelarvesse on planeeritud vahendid uue maja projekteerimiseks.

Sisukord

SISEMINISTEERIUM

.....	1
UMA Loomekoda kontseptsiooni koostamine	1
Sissejuhatuseks.....	2
Lühiülevaade Võrumaa sotsiaalmajanduslikust keskkonnast ja kattuvus maakonna arengustrateegia eelnõus 30.10.14 püstitatud eesmärkidega	4
Loomemajandus ja olukorra kirjeldus Eestis.....	6
Loomemajanduse kujunemine Eestis.....	7
Loomemajanduse valdkonnad ja seal tegutsejad	7
Loomemajadusepoliitika Eestis	8
Arenduskeskused ja loomemajandusinkubaatorid Eestis.....	9
Loomemajanduse olukord ja võimalused Vana-Võromaa piirkonnas.....	10
Loomemajanduse toetusprogrammid Eestis	13
UMA Loomekoja eesmärgid	14
UMA Loomekoja organisatsiooni ja juhtimine	14
UMA Loomekoja teenused.....	14
UMA Loomekoja kliendid	14

Lühiülevaade Võrumaa sotsiaalmajanduslikust keskkonnast ja kattuvus maakonna arengustrateegia eelnõus 30.10.14 püstitatud eesmärkidega

Antud ülevaade põhineb vastvalminud Võru maakonna arengustrateegia 30.10.14 eelnõule.

Võrumaal elas Rahvastikuregistri andmetel seisuga 1.01.2014 35 649 inimest, moodustades 2,6% kogu Eesti rahvastikust. Maakonna keskmine asustustihedus on 15,5 inimest km², suurema osa omavalitsuste puhul jääb see aga alla 10. Seega on Võru maakonna puhul tegemist ka Eesti kontekstis väikese ning suhteliselt hõredalt asustatud piirkonnaga.

Võrumaa regionaalne sisemajanduse kogutoodang (SKT) moodustas aastal 2012 üksnes 1,4% kogu Eesti SKTst, mis viitab asjaolule, et maakonna majanduse osatähtsus on riigis marginaalse tähtsusega. SKT võrdluses elaniku kohta positioneerub Võrumaa tagantpoolt viiendaks, moodustades Harjumaa vastavast näitajast kõigest 34,6%.

- Seega on oluliseks väljakutseks töötajate poolt loodava lisandväärtuse tõusule kaasa aitamine.

Väga väike on ka maakonnast eksporditavate kaupade ja teenuste maht, mis moodustab kogu Eesti omast ühe protsendipunkti. Väljakutseks on siinkohal ekspordimahu suurendamise toetamine. Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv on küll perioodil 2005-2012 kasvanud, kuid siiski jääb nende arv 1000 elaniku kohta alla Eesti keskmisele näitajale (vastavalt 28 ja 51 ettevõtet 1000 inimese kohta).

- Väljakutseks on siinkohal ettevõtlusaktiivsuse tõstmine maakonnas.

Oluline potentsiaal peitub ka turismisektoris. Võrumaal on ilus ja mitmekesine loodus ning rohkelt huviobjekte. Suurem osa maakonnast on majutusettevõtetega kaetud, seejuures on kasvanud majutatute arv, seda eeskätt Venemaalt pärit turistide osas. Tänu maakonna piiriäärsele asukohale võib külastajate arv veelgi suurenedada.

- Väljakutseks on siinkohal oma potentsiaali maksimaalne rakendamine ja turistide külastuskestvuse pikendamine.

Kolmanda sektori organisatsioonide arenguid võib lugeda positiivseiks. Ligikaudu pooltes maakonna omavalitsustes on nende arv 1000 elaniku kohta Eesti keskmisest (21) kõrgem (Missos 38, Meremäel 35, Haanjas 30, Rõuges 28, Urvastes 22), pooltes madalam (Võru vallas 20, Võru linnas 19, Varstus 19, Mõnistes 18, Lasvas 17, Sõmerpalus 16, Vastseliinas 14, Antslas 13). Koostööd võib lugeda heaks, kuigi mõnes valdkonnas napib eestvedajaid. Igas omavalitsuses on mitu seltsi- ja/või rahvamaja, seega on võimalused tegevuste läbiviimiseks loodud.

- Väljakutseks on organisatsioonide võimekuse kasvatamine ning seeläbi nende majandusliku toimetuleku tõstmine.

Maakonna eripära väljendub enim võru ja setu kultuuris, mis on mõlemad elujõulised. Viimastel aastatel on tehtud mitmeid algatusi, mis põhinevad võru kultuuriruumi mõjul. Peamiseks piirkonna kultuuri uurijaks on Võru Instituut.

- Valdkonna peamised väljakutsed on seotud kultuuri, sh keele sagedasema kasutamisega igapäevaelus.

Tulenevalt tänastest väljakutsetest, baasressurssidest ja väärtustest on püstitatud visioon aastaks 2025:

Võrumaa on atraktiivne Kagu-Eesti elu- ja töökeskkond, mida iseloomustab tugev majandus, konkurentsivõimeline haridus, oma kultuur ja eripära, kaasaegne tervishoid ja sotsiaalhoolekanne ning kaasav ja kestlik kogukond.

Visioonist lähtuvalt on Võrumaal viis eesmärki:

1. Võrumaa ettevõtlus on tulus ja töökohad hästi tasustatud (tugev majandus);

Arendusfookused, mis toetavad antud kontseptsiooni:

- a. loomemajanduse arendamine – piirkonna eripärasuse rakendamine ettevõtluses loob uusi töökohti
- b. kohaliku ressursi (peamise nutika spetsialiseerumise valdkonnana puit, lisaks aga ka mahetoit, energia jne) väärimine – toodetele maakonnas lisandväärtuse andmine suurendab nende maksumust ja seeläbi ka töötajatele makstavaid palkasid;
- c. aastaringsete turismiteenuste arendamine – turism on piirkonna jaoks oluline ettevõtlusharu, mille sesoonsuse vähendamine loob juurde aastaringseid töökohti.
Vajalik on edasi arendada nii juba olemasolevaid kui luua juurde ka uusi atraksioone, tehes neisse tarvilikke investeeringuid;

2. Võrumaalt saab väärtuspõhise hariduse (konkurentsivõimeline haridus);

Arendusfookus, mis toetavad antud kontseptsiooni:

- a. põhiväärtuste arendamine kohalikus haridussüsteemis – tagab maakonna põhiväärtuste (ettevõtlikkus, loovus, eripärasus, keskkonnahoidlikkus) edasi kandumise põlvest põlve;

3. Võrumaa on “ummamuudu” (oma kultuur ja eripära);

Arendusfookused, mis toetavad antud kontseptsiooni:

- a. võru ja setu kultuuri hoidmine ja arendamine – aitab olulisel määral kaasa piirkonna eripära säilitamisele ning ühtlasi ka positiivsele mainekujundusele;
 - b. aastaringselt piirkonna eripäral tuginevate kultuuri- ja spordisündmuste korraldamine – toovad maakonda rohkem külastajaid ning aitavad laiemalt teadvustada Võrumaa eripära.
 - c. piirkonna tootebrändide arendamine (Uma Mekk jne) ja maine kujundamine – loovad Võrumaast omanäolise kuvandi, aidates seeläbi kaudselt kaasa ka uute töökohtade tekkele ning turismi sesoonsuse vähenemisele;
4. Võrumaa on koht, kus inimesed elavad täisväärtuslikult ja kaua (kaasaegne tervishoidja sotsiaalhoolekanne);
5. Võrumaalased on tugeva ja nakatava piirkondliku enesetunnetusega (kaasav ja kestlik kogukond)
- Arendusfookused, mis toetavad antud kontseptsiooni:
- a. Võru linna kui tugeva Kagu-Eesti tõmbekeskuse arendamine, sh linna keskuse välja arendamine – tagab piirkonnale vajalike teenuste kättesaadavuse ning kujundab maakonna keskuse identiteeti;
 - b. kogukondlike koostöövõrgustike arendamine – kindlustab koostöö edenemise piirkonnas ning aitab kaasa kohaliku identiteedi tugevnemisele.

Loomemajandus ja olukorra kirjeldus Eestis

Loomemajanduse all mõeldakse majandusvaldkonda, mis põhineb individuaalsel ja kollektiivsel loovusel, oskustel ja andel ning mis on võimeline looma heaolu ja töökohti läbi intellektuaalse omandi loomise ja kasutamise. Loomemajandus on valdkond, kus luuakse otsest majanduslikku tulu ja keskkond, mis võimaldab teistel majandusüksustel olla turul konkurentsivõimelisem ja leida tarbijaid¹. Varasemalt on peetud kultuuri ja loomingut pigem seotuks rahva hariduse, kultuuripärandi säilitamise ja meelelahutusega seotuks, siis alles viimase kümne aasta jooksul on hakatud arvestama ka antud valdkonna majanduslikku mõju. Jõutud on arusaamale, et kultuur saab olla olulise lisandväärtuse allikaks majandusele. Arvestades lisaks seda, et Eesti majandus on paratamatult jõudmas selleni, kus odavale tööjõule tuginevad konkurentsieelised on kadumas, on üha enam oluline luua kõrgema lisandväärtusega tooteid ja teenuseid ning üheks selleks valdkonnaks on ka loomemajandus.

¹ Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus, 2013, [http://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/1. Eesti_loomemajanduse_olukorra_\(2011\)_uuring_ja_kaardistus.pdf](http://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/1. Eesti_loomemajanduse_olukorra_(2011)_uuring_ja_kaardistus.pdf)

Loomemajanduse kujunemine Eestis

Loomemajandusest Eestis võib rääkida viimased kümme aastat. Termin *loomemajandus* on tulnud üle inglisekeelsest terminist *creativeindustries*, samaselt tugineb ka loomemajanduse kontseptsioon suuremas osas Suurbritanniast alguse saanud lähenemisele. 2004.a-l hakati Eestis esmalt rääkima terminist loomemajandus ning 2006.a-l kirjutati see sisse EL-i struktuurivahendite strateegiasse. 2007-2008.a esimese algatused kohalikul tasandil, ennekõike Tallinnas ja Tartus, luuakse Eesti Disainikeskus ja Eesti Arhitektuurikeskus. 2009.a-st alates kajastub loomemajandus erinevates riiklikes arengudokumentides ning on olemas otse loomemajandusele suunatud meetmed. Loomeinkubaatorid luuakse Tallinnas, Tartus jm, lisanduvad uued arenduskeskused nagu Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskus, Eesti Muusika Arenduskeskus jt².

Loomemajanduse valdkonnad ja seal tegutsejad

Eesti loomemajanduse seisukorda on kaardistatud perioodil 2005-2013 kolmel korral ning üsna põhjalikult. Sel perioodil on loomemajanduse osakaal majanduse kogutoodangust püsinud samana, ligikaudu 3% olles sama suur kui finantsvahendussektor ja suurem kui nt majutus- ja toitlustussektor³. Eesti loomemajandus oma osakaaluga SKT-s on Euroopa Liidu keskmine, EL suurriikidega võrreldes on seisukord isegi hea.

Loomemajanduse valdkondadeks koos alavaldkondadega on:

- Arhitektuur (arhitektuur, sisearhitektuur, maastikuarhitektuur, ehituslik insener-tehniline projekteerimine),
- Audiovisuaalvaldkond (film ja video, ringhääling),
- Disain (tööstus- ja unikaaldisain, graafiline disain),
- Etenduskunstid (teater, tants, festivalid),
- Kirjastamine (kirjastamine, trükindus),
- Kunst (kujutav kunst, tarbekunst, kunstitarbed, restaureerimine),
- Käsitöö, mis kuulub kultuuripärandi valdkonda koos raamatukogude ja muuseumitega,
- Meelelahutustarkvara (mobiili-, online-, arvuti- ja konsolimängud ning meelelahutuskeskkonnad),
- Muusika (autorid, interpretid, tootmine, agentuurid, kontserdikorraldajad, festivalid, erakoolid, muusikariistade tootmine ja müük jne)
- Reklaam (reklaamindus ja meediavahendus)⁴.

Eesti Konjunktuuriinstituut on jaotanud ettevõtete ja loomeinimeste tegevuse põhieesmärgist lähtuvalt tinglikult neljaks:

²RiTo29, 2014.

³RiTo29, 2014.

⁴Loomemajanduse tugistruktuuride toetamise tingimused ja kord, <https://www.riigiteataja.ee/akt/115072011013?leiaKehtiv>

- Loomettevõtted, kel on selged ärilised eesmärgid (müügitulu, kasum, töökohad jne),
- Loomettevõtted/asutused, kes suures osas riikliku või omavalitsuse finantseerimisel korraldavad kultuuriüritusi (festivalid, etendused, kontserdid jne), mis toovad riiki või regiooni nii sise- kui välisuriste ja suurendavad sellega regiooni ettevõtete tulusid ja parandavad regiooni mainet,
- Loomettevõtted/asutused, kes suurendavad läbi kultuuri regiooni/riigi tuntuks ja toovad nii kaudselt siia välisinvesteeringuid ja soodustavad rahvusvahelist äri (filmitootjad, muusikud jne),
- Loomeinimesed, kellel ei ole ärilisi eesmärke ja kes naudivad loomeprotsessi ning ei hooli turust ega tarbijaist.

Loomemajanduse valdkonnas tegutsejaid on võimalik eristada ka selle järgi, kas nad toimetavad peamiselt turult hangitud tuluga või on nende rahastajaks riik ja kohalikud omavalitsused. Viimaste alla kuuluvad nt raamatukogud ja muuseumid, samas kui turult tulu teenivateks valdkondadeks on näiteks arhitektuuri, meelelahutuse ja reklaamiettevõtted. Loomemajandust iseloomustab ka see, et keskmiselt on alati loovisik sõltumata kliendini jõudmise protsessi pikkusest. Maalikunstniku ja kliendi vahe on enamasti lühike, kirjanikud sõltuvad kirjastustest, trükitööstusest ja raamatumüüjatest, samas festivalide korraldamisel ja filmiloojate tegevuses võime rääkida suurtest meeskondade vajalikkusest.

Loomemajanduses tegutsejat iseloomustab see, et tal on professionaalne haridus oma valdkonnas tegutsemiseks ning sellega teenitakse oma põhisissetulek. Kui tegutsejal puudub professionaalne haridus siis on üheks valikukriteeriumiks kuulumine erialaliitu, mis kinnitab tegutseja professionaalsust.

Loomemajandusepoliitika Eestis

Loomemajanduse eestvedajad kohalikul tasandil on olnud ennekõike kaks Eesti linna: Tallinn ja Tartu. Tallinna puhul saame rääkida kahte tüüpi loomemajanduse arendamisest. Esmalt linnakeskkonna arendamine, kus kasutusele on võetud vanu tööstuspiirkondasid (Kultuurikatel, Rotermanni kvartal) ning püütud linna avada merele (Lennusadam) ning teisalt on tegeletud loomeettevõtluse arendamisega toetades loomeettevõtlust innovatsiooni- ja ettevõtlusstrateegia kaudu ja luues Tallinna loomeinkubaatori. Tartu on lähenenud loomemajandusele teisiti. Sealses loomemajanduses domineerib enam kultuuriline aspekt ning linnakeskkonna kui sellise arendamine on vähemtähtis. Samaselt Tallinnale on ka siin loodud loomemajanduskeskus ning loomemajandust toetatakse erinevate strateegiliste dokumentide kaudu. Tegemist on pigem nõ kultuurikireva linna kontseptsiooniga⁵.

Riigi tasandi loomemajanduse poliitika on erinevalt kohaliku tasandi omast vähem selgepiiriline ja komplekssem kajastades nii kultuuri- kui majanduse erinevates arengukavades. Ühtset põhidokumenti ei ole, vaid pigem kajastub arengukavades üksikjuhtumitena. Üldiselt on loomemajanduse roll riiklikul tasandil olnud loomemajanduse valdkonna ettevõtete konkurentsivõime tõstmine, vähem loomemajanduse ettevõtete ja teiste sektorite koostöö

⁵RiTo29, 2014.

toetamine. Kitsaskohti on tekitanud ka see, et loomemajanduse vedajaks on Kultuuriministeerium, samas kui loomemajanduse fookuseks on ettevõtluse arendamine⁶.

Uuring *Creative Metropolises – Public Policies and Instruments in Support of Creative Industries*⁷ kirjeldas loomemajanduspoliitikat järgmiste parameetrite kaudu Euroopas:

- 1) Poliitiline fookus, kus kolm peamist valikut: loova atmosfääri arendamine ja kultuurilise tegevuste mitmekesistamine; loomeettevõtluse arendamine, majandusliku võimekuse suurendamine; linnaruumi ümberkujundamine loomevaldkondade arendamise teel;
- 2) Strateegilise lähenemise tüüp, kus samuti kolm võimalust: sektoripõhine lähenemine; klasteripõhine lähenemine; integraalset tüüpi loovate tegevuste toetamine;
- 3) Hõlmatud valitsemistasandite hulk ja nendevaheline koostöö: loomemajanduspoliitika põhikoordinaatori roll asub linnal ning teiseks võimaluseks, et regionaalsetel ja/või riiklikul tasandil on märkimisväärne mõju kohaliku tasandi loomepoliitikale.

Näitena võib siin esile tuua linnadest Berliini, mis on positsioneerinud ennast (loome)ettevõtluslinnana, Amsterdamit kui kultuurikireva linnana ja Birminghami kui uue näoga linnana (tööstusalade kasutuselevõtt jne). Tallinn sarnaselt Osloga jääb nt viimase ning Berliini kontseptsioonide vahele toetades ettevõtlust ning kasutades loomemajandust linnaruumi kujundamisel, Riia sarnaselt Helsingiga on pigem loomemajanduspoliitiliselt kultuurikirev uue näoga linn.

Arenduskeskused ja loomemajandusinkubaatorid Eestis

Loomemajandusvaldkonnas tegutsevad enamasti kahte tüüpi üksused: arenduskeskused kui katuseorganisatsioonid ning inkubaatorid kui ettevõtete toetusüksused. Uma Loomekoja kontseptsiooni jaoks on pigem olulisem tutvuda inkubatsiooni erinevate lahendustega loomemajanduses, kuid lühidalt saab ära toodud ka ülevaade toimetavatest loomemajanduse alla kuuluvatest arenduskeskustest. Neid on hetkeseisuga kuus ning esindavad need erinevaid valdkondi. Eesti Arhitektuurikeskus on valdkonna ettevõtjaid ühendav koostöövõrgustik, mille eesmärgiks on koostöös kasvatada kompetentsi ja turundada end välisurgudel⁸. Eesti Disainikeskus näeb end kui Eesti disaini valdkonna eestvedaja, soovides enam disaini teadvustada kui lisandväärtuse andjat, teha seda enam nähtavaks ning suurendada Eesti ettevõtete ekspordivõimekust⁹. Eesti Muusika Arenduskeskus on valdkonna katuseorganisatsioon, mis algatab ja koordineerib valdkonna arendus- ja ekspordiprojekte¹⁰. Eesti Teatri Agentuur, mis ühendab Eesti Teatriliitu ja Eesti Etendusasutuste Liitu ning toimetab brändiga draamamaa.ee edendamaks etenduskunstide valdkonna ekspordi¹¹. Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskus, mille eesmärgiks on samuti olla katuseorganisatsiooniks oma valdkonnas tegutsejatele ning edendada valdkonna rahvusvahelisustumist ning ekspordi. Kõigi arenduskeskuste läbivaks jooneks on ekspordivõimekuse kasvatamine oma valdkonnas ning toimida koostöövõrgustiku või katuseorganisatsioonina.

⁶RiTo29,2014.

⁷Creative Metropolises – Public Policies and Instruments in Support of Creative Industries (2010). INTERREG IVC project's research report. Tallinn: Tallinn University, Estonian Institute for Futures Studies.

⁸<http://www.arhitektuurikeskus.ee/aku/tutvustus/>

⁹<http://www.disainikeskus.ee/index.php/et/eesti-disainikeskus/disainikeskusest>

¹⁰<http://www.estonianmusic.ee/organisatsioon>

¹¹http://www.teater.ee/teater_eestis/eesti_teatri_agentuur

Loomemajanduse olukord ja võimalused Vana-Võromaa piirkonnas

Kui vaadata Vana Võromaa piirkonnas loomemajanduse esindatust valdkonniti, võib tõdeda, et suuri ettevõtteid nendes alavaldkondades pole, aga väikeettevõtjate näol on meil esindatud kindlasti audiovisuaalvaldkond (film ja video, ringhääling), disain (unikaaldisain, graafiline disain), reklaam (reklaamindus ja meediavahendus) ja kirjastamine. Arvukamalt on kunsti valdkonnas tegutsevaid loovisikuid (umbes 80 tuntud isikut)¹², samuti muusika valdkonnas (umbes 50 tuntumat muusikut)¹³. Etenduskunstide valdkonnas tegutsevad peamiselt harrastajad, mõnel juhul tegutsetakse MTÜ vormis.

Vana-Võromaa piirkonnas on loomemajanduse alavaldkondadest ehk kõige selgemini välja joonistuv käsitöö. Selle valdkonna olukorra ning ettevõtluspotentsiaali kohta on 2014 aastal Võru Instituudis koostatud täpsem uuring.

Praegune olukord tegijate osas on järgmine:

Väiksemaid (kihelkonna, valla või mitme küla piires) käsitöölise koostöövõrgustikke on piirkonnas kümnekond. Arvukalt (umbes 70 ringis)¹⁴ on küll harrastusliku ja ajaviitelise eesmärgiga käsitööringe, mis tegutsevad küla- või rahvamajade juures. Nendesse on koondunud eakamad käsitöötegijad, kes teevad näputööd vaid oma tarbeks. Lisaks täiskasvanute käsitööühendustele on käsitööringe tegutsemas ka enamuses maakoolides huvitegevuse raames.

Koostöövõrgustikuna toimivad käsitöölise ühendused Vana-Võromaa kihelkondade kaupa:

Karula kihelkonnas on MTÜ Karula Hoiu Ühingu eestvõtmisel põhjalikult uuritud kohalikke käsitöötavasid ja kirjeldatud käsitööd tegevate inimeste oskused. Aktiivsed on ka MTÜ Maavillane ja Karula Naisselts, kelle tegevused on tihedalt seotud käsitööga.

Urvaste kihelkonnas tegutseb aastast 2010 MTÜ Elovaimu Seltskond, mis ühendab sealse kandi ärksaid nooremapoolseid käsitöötegijaid, kelle südameasjaks on kohaliku piirkonna pärandi hoidmine ja edasiarendamine. Käsitöös kasutatakse Urvaste kihelkonna ja Vana-Võromaa mustreid, tegeldakse tootarendusega.

Põlva kihelkonnas on mitmeid käsitööga tegelevaid ühendusi. Põlva linnas tegutseb 1993. aastast käsitööklubi, mis ühendab paarikümnet käsitöölise. Klubi eesmärk on hoida elavana esiemade käsitöötraditsioone ning anda kogemusi ja oskusi noortele edasi. Klubist saab nõu Põlva kandi rahvarõivaste valmistamise asjas, korraldatakse temaatilisi käsitöö päevi ja õppepäevi.

Mooste mõisas olevatesse ruumidesse on kohaliku vallavalitsuse eestvõtmisel ning toetusel asutanud mitmed käsitööettevõtjad oma töökojad (villakoda, käsitöökoda, palkehitajate ja saviehitajate töökojad) ning mõisa üldine kuvand ning õhustik toetab selliste ettevõtmiste head käekäiku.

Räpina kihelkonnas on viimasel paaril aastal käsitöölisi aktiveerinud hiljuti valmis saanud Loomemaja, kus käsitöö tegijatel on nüüd nii kooskäimise, õppimise kui ka müümise võimalused.

¹² Võrumaa kultuurikoja andmed 2014 jaanuar

¹³ osad nendest on ettevõtjad, osad eraisikud

¹⁴ *Rahvakultuuri Keskuse valdkondliku andmekogu käsitöö valdkonna andmete põhjal*

Loomemajas on ka võimalused alustada oma käsitööettevõttega (nn inkubatsiooni-teenus). Räpinas tegutseb ka juba 20 aastat Räpina Rahvakool, kus toimuvad erinevad käsitöökursused.

Hiljuti loodud MTÜ Veriora Tsunft koondab käsitöölisi üle Räpina kihelkonna ja on sisuliselt koostöövõrgustik, mis tegeleb oma osaliste toodete müügiga (koos käiakse laatadel ja messidel, tehakse veebipoodi), info jagamise ning toodete arendusega, koolitustega.

Vahtseliina kihelkonna keskuses tegutseb juba paarkümmend aastat käsitööühing, kus käivad koos peamiselt pensionieas käsitöölised. Käsitööühingus tehakse erinevates tehnikates käsitööd, näiteks tikkimist, kudumist, erinevate vööde punumist, valmistatakse rahvariide komplekte või rahvariide ainetel rõivaid. Suurimaks kaubaartiklik ja omaette vaatamisväärsuseks on sealsed lapitekid, mida valmistatakse enamasti tellimustöödena (regulaarselt Vastseliina valla tellimusel seal sündinud lastele).

Kihelkonna põhjaosas Orava vallas on pikka aega tegutsenud tuntud keraamika-ateljee Piusa Savikoda, kus külastajate silme all valmistatakse autoritööna nii traditsioonilisi kui ka unikaalseid kunsti- ja käsitöoesemeid. Käsitöö edendamiseks tegeleb sealkandis veel Orava Maanaiste Selts, mis tegutseb külaseltsina, aga muuhulgas tegeldakse ka naiste käsitööga, sh tehakse esemeid ka müügiks.

Rõuge kihelkonnas 2010 aastal asutatud MTÜ Omatehtud ühendab peamiselt vanema generatsiooni käsitöölisi, kes lisaks käsitöö tegemisele püüavad hoida ja edendada Rõuge ja Haanja kultuuri- ja kogukonnaelu. Peamine käsitöö tegemine ja kursuste korraldamine toimub talvisel perioodil. Suviti on lahti Rõuge südames asuv ait, kus pakutakse muuhulgas müügiks kohalikku käsitööd.

Võru linn, mis asukohalt jääb Rõuge ja Põlva kihelkondade piirile, on praegu Vana-Võromaa suuremaks keskuseks ja siin on mitmeid käsitööga seotud organisatsioone. Eelpool nimetatud MTÜ Näputüüseltsi kohta võib veel lisada, et ta on tegutsenud kümnekond aastat, korraldatakse käsitöönäitusi ja õpiringe, käsitöötoodete arendamisel kasutatakse kohalikku kultuuripärandit ning muuseumide fondide varamut.

Lastele ja noortele käsitööoskuste õpetamisele on pühendunud Võrus tegutsev Aila Näpustuudio. Tegutsetakse alates aastast 2001. Studios käivad koos erinevas vanusegrupis lapsed, kes saavad kohapeal valmistada erinevast materjalist mänguasju, õppides ühtlasi õmblemist, tikkimist, heegeldamist ja muidki käsitööoskusi. Lapsed saavad väikeste meeskondadega koos juhendajatega käia ka laatadel oma mänguasju müümas.

Käsitöölise õpetamisega tegeleb Võrus veel kunstigalerii Avatud Ateljee.

Rahvarõivaste ja -rõivakomplektide õmblemisega tegeleb Carmen Küngase käsitöötuba.

Hargla ja Kanepi kihelkondades võrgustikuna toimivaid ühendusi praegu pole. Kanepis tegutseb aastast 2006 Kanepi Seltsimaja juures käsitööring Tõmblukuga Vihmavari. Koos käivad erineva vanusega käsitööharrastajad, kes teevad käsitööd oma tarbeks. Juhendajaks on kohaliku gümnaasiumi käsitööõpetaja, kes kaasab ringi töösse aegajalt ka koolilapsi. Hargla kihelkonnas on käsitööalane ühistegevus toimumas väikestes külaseltsingutes muude tegevuste kõrval. Koikküla Külakeskuses tegutseb käsitöötuba, kus on olemas käsitööinventar, Hargla Maanaiste Klubi tegeleb käsitööga. Mõniste muuseum on kujunenud traditsioonilisi käsitöötavasid õpetavaks ning tutvustavaks paigaks.

Uuringu jaoks koondatud, kontrollitud ja ühtlustatud andmete põhjal elab ja tegutseb 2014. aastal Vana-Võrumaal 255 käsitöölisi. 180 (70 %) andmestikus olevatest käsitöö tegijatest elab praeguse Võru maakonna piires, so Rõuge, Urvaste kihelkondades, Võru linnas, Põlva kihelkonna lõunaosas, Vahtseliina kihelkonnas ja Hargla kihelkonna idaosas. Põlva maakonnas olevates Põlva, Räpina ja Kanepi kihelkondades, Vahtseliina kihelkonna põhjaosas on 27 % käsitöölistest (53 isikut). Valga maakonna alla jäävates Karula ja Hargla kihelkonna läänepoolsetes osades tegutseb 23 teadaolevat käsitöölisi, mis on kogumist 3%. Tartumaale jäävas Meeksi vallas ei olnud teadaolevaid käsitöötegijaid.

Kuna andmestikud on kogutud peamiselt isikute põhiselt, ei peegelda andmestik käsitööettevõtete tegelikku arvu. Kindlasti on üksjagu käsitöölisi seotud mõne ettevõttega (talu, OÜ, MTÜ), mille kaudu oma toodangut realiseeritakse ning kuluarvestust peetakse. Andmestikust on näha füüsilisest isikust ettevõtjaid, keda on kokku 33 (Võru mk 19, Põlva mk 8 ja Valga mk 6). Käsitööseltse, mis praegu tegutsevad, on kokku 10 (Võru mk 5, Põlva mk 4 ja Valga mk 1).

Vanal Võrumaal on praegu tegutsemas 7 käsitööpoodi (Võru mk-s 3 ja Põlva mk 4). Käsitöö müügikohti on peale nimetatute veel piirkonna muudes poodides, infopunktides, käsitööliste töökodades/ateljeedes, turistide meelispaiades. Viimatinimetatutes müüakse tavapäraste meenete kõrval ka paiga sümboolikaga seotud meeneid või nipsasjakesi.

Loomemajanduse uuringus 2013 on välja toodud käsitöö valdkonna tugevused ja nõrkused Eestis tervikuna: Tugevad küljed on professionaalsete oskustega tegijad, tugev seos kultuuripärandiga ja ettevõtluskoolituste arendamine käsitöölistele. Nõrgaks küljeks on väikesed meistripõhised ettevõtted, kelledest vaid väike osa on huvitatud kasvust (lk 43) nõrkuseks on turundusraskused väikestel ettevõtetel ning üksikettevõtjatel (lk 30-31)

Need väited kehtivad ka Võromaa kohta, aga meil on hetkel lisaks nõrkuseks käsitöötoodete vähene seos kohaliku (võro) kultuuripärandiga. Ka ettevõtluskoolitusi oleks tarvis teatud teemadel. Aga huvi oma tooteid arendada ja tegevust laiendada oli pooltel küsitluses osalenutel. Müügikorralduse abi on oodatud ja siinkohal on haakumine Uma loomekoja kontseptsiooniga tugev, ootused sellise müügi- ja esitluspaiga/keskuse osas suured.

Kohaliku keele ja kultuuripärandi kompetents olemas Võru Instituudis, mis alates 2015 aastast laiendab institutsionaalselt, senisesse struktuuri lisanduvad Vana-Võromaa piirkonna riigimuuseumid (Põlvamaa talurahvamuuseum, Mõniste muuseum, Kreutzwaldi muuseum ja Võrumaa Kultuurikoda).

Loomemajandust toetavat haridust antakse Vana-Võromaa piires Võruma KHK-s ja Räpina Aianduskoolis. Käsitöö õpet kursuse või õpitoa vormis toimub mitmete käsitööringide ja ühingute kaudu. Käsitööõpetus on oluline osa või element ka kohalike ürituste, festivalide, laatade korraldamise juures.

Loomemajanduse toetusprogrammid Eestis

Hetkel Kultuuriministeriumis välja töötamisel Loomemajanduse arendamise meede. Kultuuriministri määruse eelnõu 19.11.14 *Loomemajanduse tugistruktuuride, ühisprojektide ja ekspordivõimekuse arendamise toetamise tingimused ja kord* kirjeldab eemärki, tulemuste ja tegevussuundadena järgmist:

Meetme eesmärgiks on siduda kultuuri- ja loomevaldkondades olevat potentsiaali ettevõtlusega, et soodustada uute ambitsioonikate ärimudelitega ettevõtete juurdekasvu, tõsta ekspordivõimekust ning luua teistele majandussektoritele loomemajanduse kaudu lisaväärtust ärimudelite, toodete ja teenuste ning müügi ja turunduse arendamisel.

Meetme rakendamise tulemusena suureneb ekspordivate ettevõtete arv, suureneb tulu ettevõtte kohta loomemajanduse sektoris võrreldes Eesti keskmisega, suureneb tulu töötaja kohta loomemajanduse sektoris võrreldes Eesti keskmisega

Määruse eelnõu visandab tegevussuunad 2014-2020 järgmiselt:

- 1.Loomemajanduse inkubatsiooni arendamine
- 2.Loomemajanduse tugistruktuuride arendamine
- 3.Loomemajanduse valdkondades tegutsevate ettevõtete ekspordivõimekuse arendamine
- 4.Loomemajanduse sidumine teiste sektoritega (väikeprojektid)
- 5.Loomemajanduse sidumine teiste sektoritega (suurprojektid)
- 6.Loomemajandusalase teadlikkuse tõstmine
- 7.Loomemajanduse taristu ja tehnoloogilise võimekuse arendamine

Uma Loomekoja taotlemise võimalused nimetatud toetusmeetmest

Uma Loomekoja taotlemisvõimalused loomemajanduse toetusmeetmest on olemas, ollakse abikõlbulik taotleja määruse eesmärkidest lähtuvalt ning seda toetab ka valmiv maakonna arengukava 2014-2020 oma mitme arendusfookusega.

Mõned väljavõtted määruse eelnõust, mis kinnitavad taotlemise võimalusi.

- § 6 lg 5 nimetab abikõlbliku tegevusena seda, kui arendatakse välja piirkonna või valdkonna turutõrkest, nõudlusest ja potentsiaalset lähtuv loomeettevõtluse arengut toetav taristu või soetatakse loomeettevõtjate tootlikkust ja toodete lisandväärtust suurendav tehnoloogia.
- § 7 l 6 p 7 võimaldab antud meetmest taotleda investeerimisabi taristu rajamise, uuendamise jms jaoks 80% ulatuses, lisaks on abikõlblikud projektiga seotud inimeste palgad ning keskuse käivitamiskulud.

- § 8 lg 5 nimetab antud tegevuste, s.t. uue hoone ehitamisel, projekti abikõlblikkuse perioodiks 36 kuud ning § 9 lg 1 p 4 annab toetuse piirsummaks maksimaalselt 1 000 000 taotleja kohta.

UMA Loomekoja eesmärgid

Uma Loomekoja eesmärgiks on tugevdada koostööd pärimuskultuuri valdkonnas ehk siinse Vana-Võromaa kultuuri- ja loomevaldkondades, siduda antud valdkonnad enam ettevõtlusega, et tekiks juurde uusi (ambitsioonikaid) ettevõtjaid ja töökohti ning kasvaks siinse piirkonna ettevõtjate ekspordivõimekus ja loodav lisandväärtus.

Uma Loomekoja ühe olulise rollina nähakse ka panustamist kohaliku tootearendusse, mis aitaks tugistruktuurina kaasa kohaliku kultuuripärandi paremale rakendamisele kohalike ettevõtjate seas.

Uma Loomekoja teiseks eesmärgiks on olla kompetentsi koondavaks tootearendus- ja logistikakeskuseks siinsele toiduvõrgustikule UMA MEKK, toetades võrgustiku alustavaid ja tegutsevaid ettevõtteid nõustamiskompetentsi, logistiliste, turundus- ja tootearendusalaste lahendustega.

UMA Loomekoja organisatsiooni ja juhtimine

Hetkel on kaalumisel kolm erinevat lahendust – luuakse uus mittetulundusühing või luuakse uus sihtasutus, mis hakkab haldama Uma Loomekoda. Või, kolmanda lahendusena integreeritakse Uma Loomekoda SA Võru Kannel organisatsiooni ning majandamine toimub olemasoleva sihtasutuse kaudu.

Juhtimismudel sõltub suuresti sellest, milline saab olema antud organisatsiooni juriidiline vorm.

UMA Loomekoja teenused

Uma Loomekoda pakub loomeinkubatsiooni teenust ning teeb koostööd kohaliku toiduvõrgustikuga.

Käsitöö osas töötoad-näitusmüügid, oskuste oppeks ruum, väike toodete ladu (haakumine e-poe ja laatadel käimisega)

UMA Loomekoja kliendid

Uma Loomekoja kliendid on:

- Alustavad loomemajanduse ettevõtted
- Toiduvõrgustiku ettevõtted
- Sise- ja välisturistid
- Kohalikud elanikud

Kontseptsiooni täpsustamine jätkub 2015 aastal.